

УДК 378.015.31.041:37.011.3-052

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ

В. А. Фрицюк

orcid.org/0000-0001-6133-2656

У статті розкриваються деякі особливості підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до професійного саморозвитку, який розглядається як постійний динамічний процес, спрямований на самоорганізацію прогресивних змін у сфері внутрішнього світу особистості студента на шляху досягнення вищих рівнів професіоналізму в педагогічній діяльності. Акцентовано на недостатній увазі аналізованих навчальних програм і навчальних дисциплін до висвітлення цінності безперервного професійного саморозвитку для майбутньої фахової діяльності, практично-операційної підготовки студентів стосовно професійного саморозвитку, що підтверджує необхідність доповнення змісту предметів інваріантної складової навчальних планів інформацією з проблеми підготовки студентів до безперервного професійного саморозвитку

Ключові слова: професійний саморозвиток, майбутні учителі музики, підготовка вчителя.

PREPARATION OF A FUTURE TEACHER OF MUSICAL ART FOR PROFESSIONAL SELF-DEVELOPMENT

V. A. Frytsiuk

In the paper the scientific and methodological system of prospective teachers' training to continuous professional self-development is substantiated and developed, which is based on the conceptions of acmeological, axiological, anthropocentric, activities, competence, cultural, personal, synergistic and systematic approaches. The system takes into account the structure of readiness of prospective teachers for professional self-development and trends of modern education. The readiness of prospective teacher for continuous professional self-development is considered as the student's ability to purposeful reflexive activities, which is associated with design and implementation of quality changes in personality's identity and practical realization of subjective experience in the field of professional self-determination and self-realization on the basis of conscious self-regulation of own educational and professional activities.

Key words: professional self-development, future music teachers, teacher training.

Актуальним завданням сучасної вищої педагогічної освіти є забезпечення процесу саморозвитку майбутніх учителів, зокрема музичного мистецтва, формування їхньої готовності до безперервного

професійного саморозвитку, оскільки соціальним замовленням сьогоденного українського суспільства затребувана особистість конкурентоспроможного педагога, орієнтованого на безперервний професійний саморозвиток і самовдосконалення.

Державним документом, що визначає стратегію й основні напрями розвитку освіти, є Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. Головною метою є створення умов для розвитку й самореалізації кожної особистості. У цьому контексті формування готовності майбутніх педагогів до безперервного професійного саморозвитку є, безперечно, надзвичайно актуальним завданням. Адже пріоритетами державної політики, згідно з документом, є особистісна орієнтація освіти, удосконалення системи неперервної освіти впродовж життя, створення ринку освітніх послуг, інтеграція української освіти в європейський і світовий простір та ін.

Особливого значення набуває формування готовності майбутнього педагога-музиканта до безперервного професійного саморозвитку на етапі підготовки у ЗВО, оскільки саме в цей період закладаються мотиваційно-ціннісні, когнітивні та рефлексивно-діяльнісні основи професійного саморозвитку особистості.

Сьогодні є очевидним, що ефективність мистецьких дисциплін не може обмежитись копіюванням готових зразків виконавської інтерпретації того чи іншого твору, зведенням творчої діяльності до виконання стереотипних дій за тим чи іншим шаблоном. Важливо збагатити процес художнього пізнання способами, які б давали можливість стимулювати оригінальні вияви особистісних реакцій і створити необхідні умови для творчого самовираження суб'єктів навчального процесу, стимулюючи тим самим майбутніх учителів музичного мистецтва до професійного саморозвитку.

У системі підготовки учителя музичного мистецтва у вищих навчальних закладах накопичений значний досвід, спираючись на який можна ефективно розв'язувати завдання розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців і підготовку до професійного саморозвитку. Цінний внесок у теорію і практику музично-педагогічної підготовки учителя, розвитку його творчих якостей становлять дослідження О. Апраксіної, Л. Арчажнікової, Г. Ципіна та ін. Викликають інтерес дослідження, які безпосередньо чи опосередковано стосуються питань розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, М. Білецької, І. Бобакової, В. Волкової, С. Деніжної, Н. Згурської, Є. Йоркіної, Л. Костенко, Т. Костогриз, Л. Котової, В. Крицького, І. Могилей, І. Сипченко, Л. Шевченко та ін. Проблема формування творчих здібностей і професійної майстерності у майбутнього учителя музики розроблялась у дисертаційних дослідженнях В. Єлисеєвої, Л. Ісаєвої, Л. Остапенко, Г. Саїк, Е. Скрипкіної, Е. Сет, В. Яконюк та інших педагогів. Основну увагу автори приділяють розробці шляхів і методів розвитку у майбутніх учителів музики найбільш значущих з позицій сучасних завдань якостей особистості: самостійності, творчої активності і цілеспрямованості, гнучкості і критичності професійного мислення, тобто здібностей і умінь, які забезпечують готовність до творчої педагогічної праці.

Підсумовуючи огляд досліджень, можна зробити висновок: масовою музичною освітою накопичений досить великий теоретичний і практичний досвід розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців. Основним напрямом педагогічних концепцій музичної освіти є орієнтація на розвиток творчої особистості. Окремі сторони підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до професійного саморозвитку у згаданих дослідженнях висвітлено досить ґрунтовно, однак комплексно проблема не розглядалась, хоч музично-виконавська діяльність студентів надає величезні можливості для цього.

Мета статті – розглянути потенціал фахових дисциплін у підготовці майбутнього вчителя музичного мистецтва до професійного саморозвитку.

Теоретичний аналіз філософських, психологічних, педагогічних, акмеологічних досліджень з проблеми особистості, її розвитку та самовдосконалення дозволили визначити саморозвиток особистості як цілеспрямовану, систематичну, високоорганізовану й творчу діяльність, процес планомірної творчої зміни особистістю власних духовно-ціннісних, морально-етичних, діяльнісно-практичних, чуттєвих, інтелектуальних, характерологічних особливостей для найбільш успішного досягнення своїх життєвих цілей і більш ефективного виконання свого людського, соціального призначення.

На підставі аналізу теоретичних джерел з проблеми дослідження професійний саморозвиток трактуємо як свідому діяльність людини, спрямовану на повну самореалізацію себе як особистості в її соціальній сфері, яку визначає її професія [4].

Безперервний професійний саморозвиток майбутніх педагогів – це постійний динамічний процес, спрямований на самоорганізацію прогресивних змін у сфері внутрішнього світу особистості студента на шляху досягнення вищих рівнів професіоналізму в педагогічній діяльності [4].

На підставі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження зазначимо, що процес професійного саморозвитку особистості у філософії розглядають як духовно-практичне перетворення з метою повноти індивідуального самовдосконалення. Філософський аспект аналізу саморозвитку пов'язаний з пізнанням його фундаментальних онтологічних характеристик, з'ясуванням закономірностей саморозвитку. У

психології процес саморозвитку особистості трактують як необхідну умову самореалізації особистості, як елемент психологічної реальності, спрямований на досягнення місця й функції саморозвитку в цілісному процесі життєдіяльності. У педагогічних дослідженнях саморозвиток особистості аналізують з урахуванням активного впливу соціального середовища, трактуючи його як прагнення людини збагатити свої індивідуальні якості за допомогою тих видів діяльності, які сприяють їх формуванню чи вдосконаленню. Педагогічні дослідження спрямовані на пошук можливостей впливу на спонукання особистості до саморозвитку, ознайомлення її з засобами саморозвитку. Саме у цьому аспекті досліджуємо підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва до професійного саморозвитку.

Варто зазначити, що діяльність учителя музики можна визначити як музично-педагогічну. Специфіка її, за Л. Арчажніковою, полягає у тому, що вона вирішує педагогічні завдання засобами музичного мистецтва [1]. Музично-педагогічна діяльність поєднує в собі музикознавчу, виконавську, хормейстерську, дослідницьку роботи.

Не випадково із всіх умінь, які повинні бути у вчителя музики, Д. Кабалецький виділив володіння інструментом. Професія учителя музики загальноосвітньої школи включає багато видів діяльності, пов'язаних з грою на інструменті (баян, акордеон, фортепіано та ін.). Наприклад, на уроці музики вчитель повинен уміти: ілюструвати окремі епізоди творів, що вивчаються, з метою їх поглибленого пізнання та осмисленого сприйняття учнями; змінювати в творі окремі засоби музичної виразності, щоб активізувати слухову уяву учнів, пожвавити їхню художню фантазію; виконувати весь твір на високому художньому й доступному для дітей рівні; акомпанувати собі й учням під час показу і розучування нової пісні; акомпанувати окремим учням, пристосовуючись до їхнього діапазону тощо [3].

Не менш різноманітною виявляється його діяльність, пов'язана з використанням музичного інструмента в позакласних формах роботи: музично-освітній, гуртковій, у літніх таборих, у ритмічному вихованні тощо.

Завдання виконавської діяльності у школі передбачають:

- умінь виконувати твори різного стилю і форми;
- умінь розкривати художній образ музичного твору на основі точного відтворення нотного тексту і власного виконавського досвіду;
- володіння навичками самостійної роботи над твором;
- знання специфіки виконавського репертуару, включеного до шкільних програм зі слухання музики (умінь виконувати фрагменти, епізоди творів, зупиняючи увагу дітей на найбільш виразних або значущих моментах) [3].

Педагогічна імпровізація і педагогічний експромт лежать в основі педагогічної творчості. Володіння ними важливо для вчителя будь-якої спеціальності, але для вчителя музики ці якості набувають особливого значення через багатоплановість діяльності. Розповідь про музику, виконання музичних творів, читання з листа, транспонування або підбір експромтом музики на прохання дітей – всі ці види діяльності неможливо наперед запланувати. Все це дозволяє стверджувати те, що учитель музичного мистецтва повинен бути здатний до творчості безпосередньо на уроці, що вимагає від нього готовності до безперервного професійного саморозвитку.

З одного боку творчість учителя музики спрямована на реалізацію навчального процесу з метою його оптимізації через внесення нових елементів, активне оперування наявними знаннями, навичками в іншому, порівняно зі звичними підходами ракурсі задля досягнення якісно інших дидактичних результатів. При цьому вчитель, спираючись на відповідні програми, навчальні плани, діє максимально активно і самостійно.

З іншого боку, творчість учителя музики – це особистісні прояви в різних аспектах власне музичної творчості: виконавстві, елементарній композиції, музикознавстві (лекторська робота, аналіз музичної творчості, коментування музичних творів на основі розкриття їх образної сфери).

Творча діяльність учителя музики пов'язана, перш за все, з творчою природою як мистецтва, так і педагогічного процесу. Великі можливості для творчих проявів пов'язані з виконанням, інтерпретацією музичних творів і на їх основі – реалізацією виховної та освітньої функцій музичних занять. Провідну роль у цьому процесі відіграють, на наш погляд, музично-слухові уявлення, володіння засобами і прийомами художньої виразності, досвід спілкування з художньою творчістю та креативність. І велике значення для майбутньої професійної діяльності майбутніх педагогів-музикантів має, на наш погляд, їхня готовність до професійного саморозвитку.

Вважаємо, що значні потенційні можливості у підготовці майбутніх педагогів-музикантів до професійного саморозвитку мають фахові дисципліни: «Основний музичний інструмент», «Додатковий музичний інструмент», «Концермейстерський клас», «Вокал», «Диригування» тощо. Ці дисципліни вивчаються під час індивідуальних уроків.

Проте, варто зазначити, що індивідуальним формам навчання бракує типових для колективних форм співробітництва, партнерства, змагання, обміну досвідом, колективного мислення та духовного взаємозбагачення тощо. Саме цих недоліків дозволяє позбутись в класі основного музичного інструмента виконавська практика, під час якої студенти виступають з музично-освітнім заходом спочатку перед комісією і товаришами, а згодом перед учнями в школі. В процесі підготовки і виконання програми з виконавської практики студент оволодіває вміннями самостійної інтерпретації творів, кваліфікованого вербального тлумачення, що, безумовно, сприяє його професійному саморозвитку.

Особливу увагу варто зосередити на індивідуальному підході до кожного студента, його вихідних музичних і педагогічних здібностях, психологічних можливостях, своєрідності тезаурусу, а також власне на психолого-педагогічних особливостях формування означеної якості. Тому одним із основних завдань нашої методики було надання студентам психологічних засобів, які б забезпечили їм можливість виявити власну індивідуальність. Ми прагнули актуалізувати, розвинути у студентів здатність самостійно осмислювати проблеми і виробляти способи та шляхи їх розв'язання в процесі індивідуального пізнавального пошуку.

У побудові методики велика увага приділялась мотивам соціального співробітництва, коли студенти включались у групові форми діяльності та могли аналізувати власні досягнення і порівнювати їх з роботою своїх товаришів. Прагнення комфортно почуватися в колективі класу, отримати схвалення від педагога і своїх товаришів також стало компонентом методики. У такій роботі виховувалось уміння студента оцінювати себе з точки зору своїх товаришів. Це сприяло виробленню адекватної самооцінки, здатності до саморегуляції і активізувало прагнення досягти бажаних якостей, зокрема, готовності до професійного саморозвитку.

Підсумуємо, що фахові дисципліни мають значний потенціал у формуванні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійного саморозвитку, який, однак, не завжди використовується повною мірою.

Не применшуючи потенційні можливості проаналізованих курсів фахового спрямування для професійного саморозвитку майбутніх учителів музичного мистецтва, все ж зауважимо, що всі вони є вузькоспеціальними і стосуються лише окремих аспектів майбутньої професійної діяльності. Отже, здійснений нами аналіз сучасних програм, нормативних навчальних дисциплін, курсів за вибором дає підстави відзначити їх певний потенціал для формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до професійного саморозвитку. Втім, недостатня увага аналізованих навчальних програм і навчальних дисциплін до висвітлення цінності безперервного професійного саморозвитку для майбутньої фахової діяльності, практично-операційної підготовки студентів стосовно професійного саморозвитку та інших важливих для формування досліджуваного нами феномену питань зумовила прийняття автором рішення про доповнення змісту предметів інваріантної складової навчальних планів інформацією з проблеми підготовки студентів до безперервного професійного саморозвитку.

Отже, можна зробити висновок, що процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до професійного саморозвитку не можна розглядати як щось другорядне, він не може відбуватися стихійно. Професійний саморозвиток, який є невід'ємним елементом професійної компетентності педагога-музиканта, має стати однією із основоположних педагогічних цілей.

Професійна значущість цієї якості підкреслюється тим, що в процесі її формування майбутній учитель музичного мистецтва набуває здатності оперативно реагувати на будь-які зміни в художньо-музичному житті, враховувати і відображати їх у заняттях, сприяючи цим самим більш ефективному розвитку музичної і всієї духовної культури школярів.

Література

1. Арчажникова Л. Г. Профессия – учитель музыки / Л. Г. Арчажникова. – М.: Просвещение, 1984. – 111 с.
2. Галузяк В. М. Підготовка майбутніх учителів у контексті особистісно зорієнтованого підходу / В. М. Галузяк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Зб. наук. праць. – Випуск 42. – Ч.2. / Редкол. : В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. – С. 162-169.
3. Кабалевский Д. Б. Основные принципы и методы программ по музыке для общеобразовательной школы / Д. Б. Кабалевский // Программа по музыке для общеобразовательной школы. 1-3 классы. – М., 1983. – С. 3-30.
4. Фрицок В. А. Професійний саморозвиток майбутнього педагога : монографія / В. А. Фрицок. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – 364 с.
5. Фрицок В. А. Креативність учителя музыки: диагностика та розвиток : навч.-метод. посібник для майбутніх учителів / В. А. Фрицок. – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2013. – 140 с.
6. Фрицок В. А. Готовність до професійного саморозвитку майбутнього вчителя: навчально-методичний посібник / В. А. Фрицок. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – 175 с.